

POLSKA KRAJOBRAZY

Sławomir Kobojek

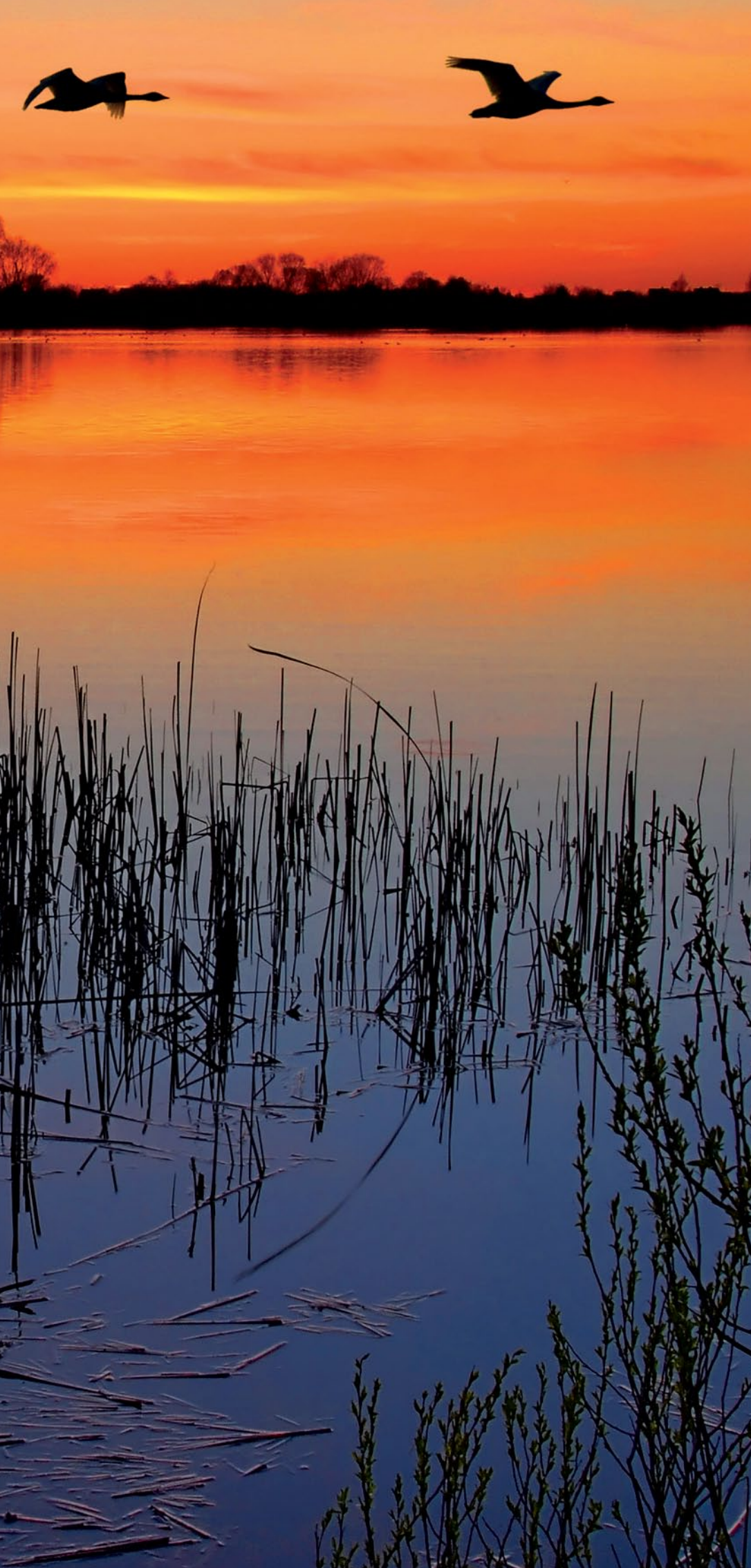

POLSKA
KRAJOBRAZY

Zachód słońca na Mazurach

POLSKA. KRAJOBRAZY

Polskie krajobrazy od Bałtyku do Tatr	4
Bałtyk	12
Na mierzejach	16
W delcie Wisły	20
Portowe zaułki	23
Kaszubska wieś	24
Krajobrazy pojezierzy	27
Wielkie Jeziora	31
Nad Hańczę i Czarną Hańczę	35
Kraina Wielkich Dolin	36
Tam, gdzie powstała Polska	39
Czar Podlasia	43
Na bagnach biebrzańskich	44
W białowieskiej kniei	47
Tatarzy w Kruszynianach	48
Mazowieckie ścieżki	51
Krajobrazy Puszczy Kampinoskiej	52
Kurpiowskie wioski i ostępy	56
Warszawa	59
Wielka dolina w rolniczym krajobrazie	60
Wisła – ostatnia nieujarzmiona wielka rzeka Europy	67
Nad środkową Odrą	68
Między Niżem a Wyżynami	71
Krajobrazy orlich gniazd	72
Ścieżki Ponidzia	79
Góry domowe	80
Sandomierska skarpa	84
Urok starego Sandomierza	87
Roztocze	88
Zamość – perła renesansu	92
Przemysłowy krajobraz Śląska	95
Prastare Sudety	96
Jedynie takie góry w Polsce	103
Dolnośląskie wulkany	104
Kraków – miasto królewskie	107
Między wyżynami a Karpatami	108
Wędrówka karpaccimi grzbietami	112
W stronę Babiej Góry	115
Pieniny – perła Karpat	119
W krainie tatrzańskich turni	123

POLSKIE KRAJOBRAZY OD BAŁTYKU DO TATR

Kraju mój, kraju barwny...

Konstanty Ildelfons Gałczyński, *Ojczyzna*

Między spienionymi wodami Bałtyku na północy a wyniosłymi tatrzańskimi szczytami na południu, między Odrą na zachodzie i Bugiem od wschodu, rozciąga się terytorium Polski. Obszar naszego kraju to niespełna 3% powierzchni Europy, ale ten niewielki skrawek starego kontynentu odznacza się niezwykłą różnorodnością przyrodniczą. Zmienna budowa geologiczna, urozmaicona rzeźba i różnorodna pokrywa roślinna, jeziora, rzeki i strumyki, mokradła oraz bagna tworzą bogactwo naturalnych krajobrazów. W przestrzeni przyrodniczej znajdują się także wytwory rąk ludzkich. Przez stulecia ludność zamieszkująca obszar dzisiejszej Polski tworzyła swoje siedziby i korzystając z bogatych zasobów środowiska, przekształcała naturalny krajobraz. Powstały wspaniałe miasta, budzące podziw potężne zamki, fabryki, wioski z łąkami pól, szosy i linie kolejowe. W wielu miejscach tkanka przyrodnicza w połączeniu z wytworami człowieka tworzy niezwykle interesujący krajobraz kulturowy.

Nasze krajobrazy naturalne i kulturowe, harmonijne i piękne, stanowią wyjątkową wartość. Trzeba pamiętać, że nie są one jednak niezmiennie. Ulegają naturalnym przemianom w wyniku działania czynników przyrodniczych, zmieniają się także na skutek działań człowieka. Zanieczyszczenie środowiska, nadmierny i często chaotyczny rozrost obszarów miejsko-przemysłowych dewastują przyrodę kraju, a także ład przestrzenny krajobrazu kulturowego. Pragniemy cieszyć się pięknem ojczystych pejzaży i chcemy także zostawić je niezmiennie dla naszych następców. Na tym, między innymi, polega ciągłość pokoleń. Zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju bezwzględnie trzeba chronić wartościowe elementy rodzimej przyrody i kultury.

W Polsce istnieje 10 form ochrony przyrody. Dzięki nim mogą przetrwać najpiękniejsze i najcenniejsze z punktu widzenia ekologicznego, naukowego i estetycznego zakątki naszego kraju. Parki narodowe i rezerwaty przyrody chronią głównie te fragmenty Polski, w których krajobraz

Tatrzański Park Narodowy –
wiosna w Dolinie Chochołowskiej

Park Krajobrazowy Dolinki
Krakowskie – Brama Bolechowicka

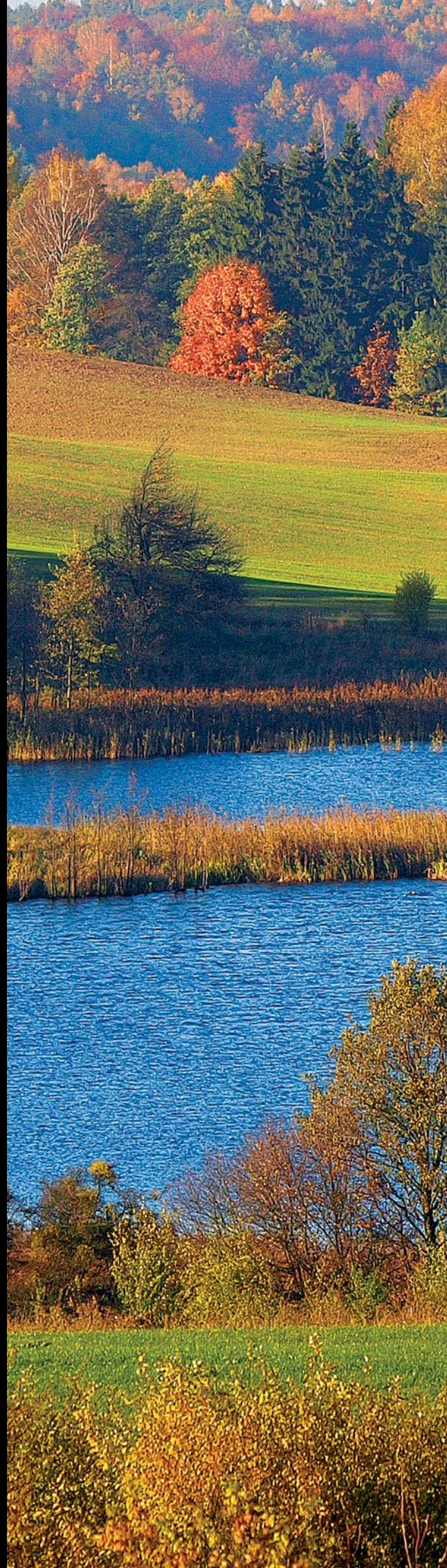

przyrodniczy zachował się w formie mało zmienionej. W sieci parków krajobrazowych ochronie podlegają elementy przyrodniczo-krajobrazowe i historyczno-kulturowe, tworzące wspólnie spójną całość. Obecnie w Polsce, we wszystkich regionach istnieją 122 parki krajobrazowe. Ich łączna powierzchnia wynosi 2,61 mln ha, czyli około 8,3% powierzchni Polski. Kolejną formą ochrony przyrody naszego kraju są „obszary chronionego krajobrazu”. Różnej wielkości tereny dolin rzecznych, mokradel, wydym, kompleksów leśnych chronią ponad 22% powierzchni kraju. Parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu pełnią szereg funkcji, m.in. turystyczno-wypoczynkowe, odgrywają rolę korytarzy ekologicznych i terenów węzłowych. Poza wymienionymi formami ochrony obecnie duże znaczenie dla zachowania przyrody ma ochrona siedlisk przyrodniczych, czyli ekosystemów, realizowana na podstawie europejskiej Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy Ptasiej. W oparciu o wymienione dokumenty, wydane przez Unię Europejską, powstają w naszym kraju Obszary Natura 2000, będące integralnym elementem Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Na tych terenach ochronie podlegają typowe i zagrożone siedliska, a także gatunki roślin i zwierząt. Obszary naturowe pokrywają się częściowo z innymi formami ochrony przyrody.

Patrząc na mapę Polski, można dostrzec, że w rzeźbie powierzchni zdecydowaną przewagę mają tereny nizinne, co jednak nie oznacza monotonii ukształtowania powierzchni i krajobrazu. Mimo wybitnie nizinnego charakteru rzeźba Polski odznacza się znacznym urozmaiceniem. Rozległe doliny rzeczne o glacialnej genezie sąsiadują ze wzgórzami, pagórkami i równinami. Na południu Polski rozpościerają się wyżyny, gdzie bezpośrednio na powierzchni lub pod cienką pokrywą osadów czwartorzędowych występują starsze, lite skały wieku mezozoicznego i paleozoicznego, nadające specyficzne cechy ukształtowanym tam krajobrazom. Od południa terytorium kraju spinają łańcuchy górskie Karpat i wał Sudetów.

Przewodnią cechą przyrodniczych krajobrazów Polski, obok nizinności oraz dużej różnorodności krajobrazowej, jest zmienność pasowa związana z równoleżnikowym układem głównych form rzeźby i podobnym układem zasadniczych krain geograficznych. Zaznacza się też pewnego rodzaju przejściowość powiązana ściśle z położeniem Polski między wschodem i zachodem Europy.

Przemierzając Polskę z północy na południe, pomiędzy Wolinem a Mierzeją Wiślaną podziwiamy urozmaicony brzeg morski z plażami i stromymi klifami podmywanymi przez fale Bałtyku. W tym regionie przy ujściach rzek skupiają się małe przystanie rybackie i stare portowe miasta z charakterystycznymi latarniami morskimi. W następnej kolejności dociera się do wąskiego pasa nizinnego Pobrzeża, urozmaiconego pagórkami i przybrzeżnymi jeziorami. Krajobraz w wielu miejscach przecinają tu smukłe, białe wieże elektrowni wiatrowych. Dalej w kierunku południowym powierzchnia terenu znacznie się wznosi. Na Pojezierzach pojawiają się wzgórza morenowe zbudowane z piasków, żwirów i dużych głazów przywleczonych przed tysiącami lat przez potężny lodowiec skandynawski. Między wzniesieniami połykają tafle wąskich i długich jezior rynnowych, zielenią się rozległe bory porastające piaszczyste sandrowe równiny, a na polach między wioskami złocą się łany zbóż. Kolejnym, z pozoru monotonnym regionem, są tereny Nizin Środkowopolskich, rozległych krain przebiegających równoleżnikowo, stanowiących łącznik między wąską strefą nizin Europy Zachodniej a rozległymi i szerokimi krainami Nizu Wschodnioeuropejskiego. W krajobrazie Nizin Środkowopolskich dominują tereny rolnicze, ale są tu także duże ośrodki miejskie i przemysłowe oraz rejony mało przekształcone przez człowieka, z interesującymi elementami naturalnego krajobrazu. Pierwotna Puszcza Białowieska oraz rozległe mokradła i bagna w dolinach rzecznych Podlasia to przyrodniczy symbol tej krainy, na równi ze starymi wsiami kurpiowskimi i łowickimi. Podłożem geologicznym tych terenów są skały czwartorzędowe, pozostawione przez lądolody podczas starszych zlodowaceń. Charakterystycznym elementem krajobrazu Nizin Środkowopolskich są szerokie, wielkie doliny, nazwane przez geologów pradolinami. Z tego powodu obszary Polski środkowej bywają nazywane Krainą Wielkich Dolin. Jako następny wyróżnia się obszar Wyżyn Polski Południowej, rozpościerający się od wąskiego pasa Przedgórze Sudeckiego na zachodzie poprzez Wyżynę Śląską i Małopolską, aż do Wyżyny Lubelskiej i Rostocza. Niezwykle urozmaicona budowa geologiczna i rzeźba oraz złożona, burzliwa historia, decydują o mozaice krajobrazów naturalnych i kulturowych tego regionu. Wysokie, białe, wapienne wzgórza Jury Krakowsko-Częstochowskiej z ruinami średniowiecznych zamków, niskie, przysadziste grzbiety

Bieszczady

Gór Świętokrzyskich, rozłożyste garby wyżyn lessowych z szachownicą pól, pocięte gęstą siecią wąwozów koło Sandomierza i Kazimierza Dolnego nad Wisłą – to najbardziej charakterystyczne i najpiękniejsze obszary tej niezwykłej krainy. Diametralnie odmienne oblicze ukazuje Wyżyna Śląska, gdzie rozległe tereny zajmuje Górnośląski Okręg Przemysłowy. Człowiek w wyniku trwającego kilkaset lat rozwoju przemysłu ciężkiego zmienił radykalnie środowisko przyrodnicze. Rozwinięty tutaj krajobraz industrialny także może mieć swój specyficzny urok, choć częściej przeraża dużym stopniem dewastacji środowiska przyrodniczego.

Na południe od Przedgórze Sudeckiego wznosi się wysoki, wypiętrzony wzdłuż potężnego uskoku wał starych gór, Sudetów. Mozaikowa budowa geologiczna i rzeźba sprawiają, że co krok stykamy się tam z odmiennymi spektakularnymi widokami. Stare, mocno już zniszczone wulkany, granitowe masywy, płaskie stoliwa gór stołowych i tektoniczne kotliny są charakterystycznymi elementami rzeźby tego regionu. Skarby natury – minerały i kopaliny, w które obfitują Sudety – od wieków były przedmiotem eksploatacji. Na każdym kroku można tu zobaczyć stare kopalnie, kamieniołomy, a obok nich miasteczka, wsie, zamki i pałace. W miastach ulokowanych w kotlinach przemysł rozwija się do dziś.

Od południa teren Polski zamykają Karpaty, łańcuch młodych gór o fałdowej genezie. Między górami a Wyżyną Małopolską rozpościera się rozległe obniżenie Kotlin Podkarpackich o równinnym, nizinnym i monotonnym charakterze. Przeciwnością są Karpaty, których pasma i grzbiety zachwycają urozmaiconą rzeźbą i budzą podziw majestatem. Wysokie zalesione kopy pasm Beskidów wznoszą się nad dolinami i wsiami, w których ludność wciąż zajmuje się tradycyjnym rolnictwem. W niższych częściach górskich zboczy oraz w kotlinach dominantą w rolniczym krajobrazie są wąskie niwy pól i łąk przedzielone wstążkami wysokich miedz. Na południowym krańcu Polski piętrzą się granitowe turnie Tatr. Wyniosłe szczyty wyrastają z obniżenia Kotliny Podhalańskiej. Po ich granitowych skałach spływają kaskady górskich potoków, po alpejskich łąkach spacerują stada kozic, a tatrzańską knieję przemierzają groźne niedźwiedzie. W innym miejscu Karpat, nad zielonymi wodami Dunajca wznoszą się białe wapienne szczyty Pienin.

BAŁTYK

Bałtyk jest jednym z najmłodszych mórz na świecie. Jego historia nierozdzielnie wiąże się z wydarzeniami geologicznymi, jakie zaszły w tym rejonie kilkanaście tysięcy lat temu, u schyłku okresu lodowcowego nazywanego plejstoceniem. Wówczas w niecce uformowanej po wytopieniu ogromnego lodowca, między Skandynawią a terenami dzisiejszej Polski, powstał zbiornik wodny, który dał początek obecnemu morzu. Od tego czasu fale morskie i prądy płynące wzdłuż południowego brzegu modelują nasze wybrzeże. W zależności od pierwotnego charakteru brzegu powstały odcinki wybrzeża wysokiego lub niskiego. Wysoki brzeg występuje w miejscach, gdzie Bałtyk graniczy z morenowymi wysoczyznami Pobrzeża zbudowanymi z gliny zwałowej, lub w obrębie wzgórz morenowych. W tych miejscach powstają wysokie klify, które tworzą się w wyniku uderzania fal morskich przez setki lat o brzeg i podcinania zboczy. Klify rozwijają się w sposób ciągły, ale najbardziej intensywnie w czasie zimowych i wiosennych sztormów. Fale uderzają wówczas w ląd z ogromną siłą i stale pochłaniają kolejne jego skrawki. U podnóża stromych ścian gromadzą się głazy wyflukane przez wodę z osadów

morenowych. Większe i mniejsze okruchy skał skandynawskich – granitów, gnejsów, piaskowców i wapieni – wyścielają zazwyczaj wąskie kamieniste plaże u podnóża klifu.

Najpiękniejsze odcinki wysokiego wybrzeża klifowego występują zarówno we wschodniej, jak i zachodniej części polskiego wybrzeża. Znanie i podziwane przez turystów klify wznoszą się w rejonie przylądka Rozewie i Jastrzębiej Góry na Pobrzeżu Kaszubskim. W Międzyzdrojach na wyspie Wolin wysokie na 95 m klifowe urwisko rozwinęło się na zboczu góry Gosań. Z jego wierzchołka roztacza się spektakularny widok na brzeg morski, widoczne są bliższe i dalsze fragmenty brzegów Zatoki Pomorskiej, zarysy budynków Międzyzdrojów, a w bliższym planie klif, buczyny oraz sosny. Wysokie klify Wolinu rozwinięte są w obrębie graniczącej z morzem strefy wzgórz moreny czołowej, powstałej w końcowej fazie ostatniego zlodowacenia. Morze niszczące wysokie brzegi nieubłaganie pochłania ląd, dlatego woliński klif cofa się średnio o 1 m każdego roku. Wybrzeże wyspy oraz przylegające do niego od południa obszary morenowe to teren chroniony w Wolińskim Parku Narodowym. Na tym obszarze powyżej

Klif Orłowski (Gdynia Orłowo)